

- latot teljesítő igazságügyi személyzetet. 1859-ben az 1500 fős magyarországi igazságügyi személyzetből már 470 volt a külföldi. Deák: i.m. 186. p.
- ⁹ MOKL 1853/660-791. pp.; Csatskó Imre: Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-én kihirdetett Büntető Perrendtartás magyarázata I-II. kötet Pest 1854.
- ¹⁰ Csatskó: i.m. II. kötet 60. p.
- ¹¹ Kalocsai Áü. iktatókönyve 1854/26: az államügyészi hivatalok átszervezéséről szóló IM rendelet, 77: a vegyes szolgabírói hivatalok életbeléptetéséről szóló IM rendelet szerint a járásbíróságok egyideig megtartatnak, 350: IM rendelet a restancia feldolgozásáról, 357: a főügyész a hivatali átadási jegyzőkönyv mintáját megküldi; Kecskeméti Áü. iktatókönyve 1854/I. 158: szolgabírói hivatalok végleges szervezésekor a jelenlegi törvényszékek mikénti működéséről szóló IM rendelet, 731: a törvényszékek szervezésénél újjal alkalmazott hivatalnokoknak székhelyükön megjelenésére iránt 1640.GP. rendelet, 1854/II. 1: a hivatal megkezdéséről szóló 28/1854.O.St. utasítás. A megszünt Kalocsai Áü. jelentése a hivatal átadásáról a Kecskeméti Áü. javára a 30/1854.O.St. utasítás alapján, PML. IV. 163. 4.doboz.
- ¹² Kalocsai Áü. iktatókönyve 1854/171: az ostromállapot megszüntése folytán a bűnvádi eljárásban felmerült némely kételyek iránti, 172: a rablás elősegítése és jogosulatlan fegyverbirtoklásnak esetei többé nem a katonai rögtönbíróóságokra, hanem a polgári hatóságok illetősége alá tartozásáról szóló, 217: a haditörvényszékek elítelt felségsértőkre az ítélet kihirdetése után háramlott javak elkobzása iránti IM rendelet, 223: a forradalmi propaganda pénzjegyei és hitelpapírjai iránti 1127GP. rendelkezés; Kecskeméti Áü. Iktatókönyve 1854/II. 9: a katonai rögtönbíróóságok megszüntetése, és az ehhez tartozott büntettek körüli eljárásnak az illetékes törvényszékhez ruházásáról szóló 4/1854.O.St. utasítás, 1855: 446.O.St. rendelet az 1848/49. évi forradalomban részesek elleni eljárásról, 2611: 1573.O.St. rendelet a felségsértéssel vádoltak elleni eljárásról.
- ¹³ Kecskeméti Áü. iktatókönyve 1855/ 515, 550, 806, 976. szám alatt iktatott főügyészi rendeletek.
- ¹⁴ uo. 1854/II: 169, 237, 261, 1855/807, 923, 1552, 1891. 3377. szám alatt iktatott főügyészi rendeletek.
- ¹⁵ MOKL. 1856/210-211. pp.
- ¹⁶ Kecskeméti Áü. iktatókönyve 1854/II: 12, 15, 1855/277, 2080, 2279, 2515, 2850. 1994/1855. számú büntővizsgálati jegyzőkönyv PML. IV. 163. 18.doboz.
- ¹⁷ Kalocsai Áü. iktatókönyve 1853/440: a pesti főügyész közli az 1853. október 30-án kibocsátott császári rendeletet arról, hogy az 1848. évi politikai zavarok miatt megkezdett vagy függőben lévő

- bűnvizsgálatok a tettesek ellen megszüntessenek, azzal, hogy rendőri felügyelet alá helyezendők PML. IV. 163. 4.doboz; Kalocsai Áü. iktatókönyv 1854/168: IM rendelet Ófelsége kegyelmi tényének a felségsértés és közszendhaborítás eseteire leendő alkalmazása tárgyában, Kecskeméti Áü. iktatókönyv 1852/773: megkegyelmezett rabok névjegyzékének felterjesztése, 1855/232: 325/1855.O.St. rendelet a megkegyelmezendő jó magaviseletű elítéltek kiszemelésére és a főtörvényszékhez felterjesztése tárgyában, 1574: a pesti főtörvényszék rendelete a kegyelmi folyamodványokra való államügyészi nyilatkozatról.
- ¹⁸ A Kecskeméti Áü. iktatókönyve: 1860. október 30-ig a rovatok kitöltését németül, ettől kezdve magyarul végezték.
- ¹⁹ Az Októberi Diplomát és a kapcsolódó uralkodói döntéseket közli: Megyei alkotmányos mozgalmak I-XV. pp.; a hagyományos magyar államszervezet helyreállítására ld. Sashegyi Oszkár: Az abszolutizmus kori levéltár 73-75, 376, 391. pp. Bp. 1965. A Vajdaság visszacsatolásáról az 1860. december 27-i legfelsőbb elhatározás rendelkezett, Sürögöny 1861/I.sz.
- ²⁰ Megyei alkotmányos mozgalmak 74. p.: a pesti császári-királyi főtörvényszék rendelete az írományok tettleges átvételének megakadályozásáról.
- ²¹ uo. XLVI. p.
- ²² A minisztertanács 1861. december 12-i ülésén a magyar kancellár kb. 5000 rendelkezési állományba helyezett hivatalnokról beszélt, akik 40% volt idegen tartománybéli, Deák: i.m. 186. p.
- ²³ A Kecskeméti Áü-en az Októberi Diploma után az 1860. évre rendszeresített iktatókönyvben folytatódott az 1861. évi iktatás, majd ennek betelével az 1859. évi iktatókönyvet vették használatba. Az iktatókönyvben az utolsó, 194. bűnügyi iktatás kelte 1861. március 19, míg a helyébe lépő Pest-Pilis-Solt vármegyei kecskeméti tiszti ügyészenek iktatókönyve már 1861. január 19-i iktatással indul (PML IV. 270.). Varga Endre-Veres Miklós: Bírói levéltárak, Bp. 1989. 396, 426. p.
- ²⁴ Sürögöny 1861/89. 80.sz.
- ²⁵ Varga-Veres: i.m. 397. p.
- ²⁶ Sürögöny 1861/105.sz. 1861. május 2-i legfelsőbb elhatározás az Erdélyben feloszlott törvénykezési hatóságok személyzetének „rendelkezhető állapotba” helyezéséről; 82.sz. Bovankovits József pesti főállamügyészt és Mersits Miklós győri államügyészt a Kancellária kinevezte a Nagyszombati Kerületi Tábla, Hengelmüller Mihály volt soproni főállamügyész, legfőbb törvényszéki tanácsost a Pozsonyi Váltótörvényszék bírójává. 114, 122.sz. cs.kir. bírák kinevezése ítéletáblai, váltótörvényszéki bírákká.
- ²⁷ Bónis-Degré-Varga: i.m. 194. p.
- ²⁸ Kun László: A magyar ügyvédség története 288. p. Bp. 1895

Szabó Szilárd:

Az 1880. évi VI. törvény keletkezése

Miután a Monarchia csapatai bevonultak Bosznia-Hercegovinába, intézkedni kellett a megszállt területek közigazgatásáról. Először egy 1878. szeptember 16-án kelt legfelsőbb elhatározás szólt a területek igazgatásának ellátásáról. Az uralkodó, a közös külügyminiszter előterjesztésére az egyik külügyminiszteri osztályfőnök vezetésével hozott létre egy bizottságot a külügyminisztériumban, ami a közös miniszterekből, illetve a két kormány képviselőiből állt. A

magyar miniszterelnök Jekelfalussy Lajos belügyminiszteri tanácsost nevezte ki, amit a minisztertanács elfogadott. Helyettesévé Ghyczy Emil belügyminiszteri tanácsost nevezték ki.

A miniszterelnök bemutatta a bizottság jelentését a magyar minisztertanács 1878. októberi ülésén. A legfontosabb kérdés az volt, hogy ki vezesse a közigazgatást Bosznia-Hercegovinában. Tisza szerint, amíg okkupációról van szó, a tartományok igazgatását és a költségek viselését csak közösen lehet intézni. Az illetékeség pedig a delegációkat illeti. „Mivel azonban az ily ügyekre vonatkozó intézkedések túlmennek a Delegatiók illetékeségi körén, s azoknak hatásköre csakis törvényhozási tény által változtathatók meg (...) mihelyest végleges magyar kormány lesz, a törvényhozástól egy felhatalmazás lenne kieszközölendő arra nézve, hogy a magyar kormány a (...) tartományok ideiglenes közigazgatási szervezetét az osztrák kormánnyal és

a közös minisztériummal egyetértőleg állapíthassa meg”. Vagyis Tisza azt szerette volna, hogy a parlament egyezzen bele, hogy a két kormány és a közös miniszterek döntsék el Bosznia-Hercegovina igazgatásának kérdését. Tehát ekkor még nem kívánt törvényjavaslatot benyújtani Bosznia-Hercegovina ügyében.

Két nap múlva „a boszniai és hercegovinai tartományi kormányzat főnökének ideiglenes hatásköréről szóló tervezet” volt napirenden, amit a közös minisztertanács már tárgyalt és kisebb módosításokkal el is fogadott. A szervezett közigazgatás kiépítése és az okkupáció befejezése a tartományi főnök hatáskörétől függött. A magyar kormány a közigazgatás ideiglenes megállapításához szükségesnek tartotta a parlament felhatalmazását. A kormány a következő megjegyzésekkel fogadta el a tervezetet: a tartományi főnök felelőssége a közös minisztérium irányába határozottabban legyen kifejezve, illetve a tartományi főnök kinevezési módját szabályozni kell. A Bosznia-Hercegovina ügyeit tárgyaló bizottság hatásköréről szóló tervezetet a minisztertanács változtatás nélkül fogadta el.

November folyamán már a parlamentben is foglalkoztak Bosznia-Hercegovina leendő közigazgatási szervezetével. Báró Simonyi Lajos kijelentette, hogy a bosnyákok semmilyen módon nem kapcsolódnak a Monarchiához, előbb –utóbb fellázadnak az idegen uralom ellen. Vajon Bosznia-Hercegovina a közös külügyminiszter alatt álló önálló tartományok lesznek? Mivel az okkupáció csak ideiglenes, ezért a mellette szóló érvek is azok. Az annexió pedig egyáltalán nem áll Magyarország érdekében. Mocsáry Lajos szerint Magyarország érdeke, hogy Bosznia-Hercegovina továbbra is török fennhatóság alatt maradjon. A Berlińi Kongresszusnak nem volt joga mandátumot adni olyan területre, amellyel nem is rendelkezett. Ausztria és Magyarország népei sem adtak felhatalmazást kormányaiknak Bosznia-Hercegovina elfoglalására. Az okkupáció eredménye csak annyi lenne, hogy a bosnyákok is Oroszország felé fordulnának. Még az is jobb lenne, ha a tartományokat átengednénk Szerbiának és Montenegrónak. Ha ugyanis Ausztriához kerülnének, felborulna a paritás és a dualizmus, ha Horvátországhoz, akkor a magyar–horvát államjogi viszony változna meg. „Magyarország, azt hiszem nem igen fog kérni magának belőle. Azokért a roppant áldozatokért, melyekbe kerülne a birtok, bizonyosan nem fogja megszerezni azon kis gyönyörűséget, hogy Szarajevo és Banjaluka képviselői itt üljenek.” Így viszont a tartományok a közös kormány területe lesz, ahol határőrvidéket fog berendezni, amit abszolutista módon irányít.

Az ellenzék álláspontja szerint az esetleges annexió felborítaná a közjogi struktúrát, végső soron megszüntetné az alkotmányosságot. Egyáltalán hogyan lehet beilleszteni Bosznia-Hercegovinát a jelenlegi közjogi keretekbe? Milyen alkotmányos testület ellenőrizné az adminisztrációt? Ha a két törvényhozás eltérően hoz döntést Bosznia-Hercegovináról, melyik döntés fog érvényesülni és hogyan? Erre ugyanis nincs semmilyen szabály. Ha a tartományok Magyarországhoz kerülné-

nek, az megváltoztatná Magyarország hozzájárulásának mértékét a közös költségekhez. Bizonyos, hogy ebben az esetben Magyarországnak el kellene vállalnia a török államadósság Bosznia-Hercegovinára eső részét.

1878. december 5-én Ferenc József kinevezte Tisza Kálmánt Magyarország miniszterelnökévé. Tisza korábbi kormánya ugyanis október folyamán lemondott és decemberig csak ügyvezető kormányként működött. A miniszterelnök a kormányprogramban megemlítette, hogy a tartományok ideiglenes közigazgatásáról – az osztrák kormánnyal egyetértve – javaslatot fog benyújtani. A kormány a Berlińi Szerződés alapján áll, az annexió kérdése fel sem merült, azt sem közjogi, sem pénzügyi szempontból nem tartja célszerűnek. Ha mégis fölmerülne az annexió, akkor a törvényhozások és a korona együtt fog erről dönteni.

1879. február 26-án az uralkodó Bosznia-Hercegovina igazgatását a közös pénzügyminiszterre bízta, és a bizottságot csak tanácsadással ruházta fel. Majd 1879. március 9-én uralkodói elhatározás a közös pénzügyminisztériumban egy külön osztályt szervezett a feladatok ellátására.

1879. április 4-én a minisztertanács „a megszállott tartományok ideiglenes közigazgatása tárgyában tervezett törvényjavaslatokról” (sic!) tanácskozott. A miniszterelnök közölte a minisztertanáccsal, hogy az osztrák miniszterelnök tájékoztatta az osztrák törvényjavaslatról Bosznia-Hercegovina tárgyában. Miután felolvasta, „a minisztertanács azt már alaki tekintetben is elfogadhatatlannak találta”. A minisztertanács nem tartotta célszerűnek, hogy az ideiglenes közigazgatásról, a törvényhozások és kormányok befolyásáról „a monarchia két államának kormányai között formászerű egyezmény kötteték”. Ez úgy nézne ki, mintha új államjogi és gazdasági kiegyezésre lenne szükség. Csak arra van szükség, hogy a két parlament adjon felhatalmazást, ha a tartományok bevételeiből nem lehetne fedezni költségeiket. A minisztertanács azt sem fogadta el, hogy állapítsák meg a megszállásból és a közigazgatásból a két államot illető jogokat és kárpótlási igényeket. Ez okot adna – a minisztertanács szerint – olyan feltételezésekre, hogy okkupációnál többről van szó. Az osztrák javaslat több részében hiányos. Nem gondoskodott arról – ellentétben a magyarral –, hogy mi történik, ha a tartományok bevételei nem elegendőek a költségek fedezésére. A többlet az 1867. évi XII. törvény „szellemében” a delegációk engedélyezzék. Vagyis nem nyúltak az 1867. évi XII. törvényhez, formálisan nem változtatták meg azt.

A minisztertanács a magyar javaslatot szerette volna elfogadtatni az osztrák kormánnyal. Az osztrák javaslatból átvehető rendelkezés, hogy középítkezések, vagy hasonló költségek címén a „monarchia pénzügy hozzájárulása” (sic!) kívántatna. Ez csak a törvényhozások jóváhagyásával lehetne igénybe vehető. Azonos módon kell szabályozni a vám, a közvetett adók és a vasutak ügyét, ha a két államban azonos törvények vonatkoznak rájuk. A minisztertanács nem tartotta szükségesnek, hogy a két törvényhozás elé azonos szövegű javaslatot terjesszenek be, „miután csak a benne foglalt elvi intéz-

kedések egyformasága igényeltetik”.

Miután a Berlini Szerződést 1879. március végén törvénybe iktatták, a Monarchia és a Porta megegyezett egymással az okkupáció tartalmában. Az 1879. április 21-én megkötött konvenció értelmében a szultán felségjogai Bosznia-Hercegovina területén épségben maradtak. A muzulmán hívők szabadon gyakorolhatták a vallásukat, és szabadon érintkezhettek egyházi feljebbvalóikkal. A török lobogót a minareteken továbbra is kitűzheték, és érvényben maradt a török fizetőeszköz is. A Monarchia ígéretet tett, hogy a tartományok bevételeit csak Bosznia-Hercegovinára szükségleteire fordítják.

A szerződés szövegét nem terjesztették be elfogadás végett a parlament elé, amiért Helffy Ignác interpellációt intézett Tisza Kálmán miniszterelnökhöz. Azt is megkérdezte, vajon kötött-e a Monarchia megállapodást arról, hogy bevonul a Novi bazári Szandzsákba. Tisza elismerte, hogy létrejött egy megállapodás a Berlini Szerződés 25. pontja végrehajtása tárgyában. A konvenciót az 1867. évi XII. törvény 8. §-a szerint nem kell betervezni, mivel az egy nemzetközi szerződés végrehajtásának módjáról rendelkezik, tehát nem minősül nemzetközi szerződésnek. A tartományok igazgatását ez a konvenció nem érintette.

Annak ellenére, hogy 1879 tavaszán rendelkezésre állt valamilyen formában egy javaslat Bosznia-Hercegovina közigazgatási szervezetéről, Tisza csak 1879. október 15-én nyújtotta be a törvényjavaslatot a Bosznia-Hercegovina közigazgatása tekintetében szükséges intézkedésekről. A javaslat indoklása így hangzott:

„Tekintettel arra, hogy Boszniának és Hercegovinának a Berlini Szerződés alapján az osztrák-magyar monarchiára ruházott igazgatása ideiglenes természetű, ugyan, de az ideiglenesség tartama ma meg nem határozható, és ezen tartományoknak a magyar-osztrák monarchiához való viszonya véglegesen nem szabályozható – szükségesnek mutatkozott addig is, míg ezen tartományok viszonya a magyar-osztrák monarchiához a jelen törvényjavaslat 5. cikk §-ban megjelölt módon szabályoztaték, ezen közigazgatásra vonatkozólag törvényhozással intézkedni.”

Ezen tartományok elfoglalása – occupatio – és közigazgatása – administratio – közös külügyi és hadügyi actiónak lévén következménye, a dolog természetéből látszik folyni, hogy addig, míg azokra nézve egy vagy más irányban végleges intézkedések nem tételhetnek, közigazgatásuk sem az egyik, sem a másik kormány által nem, de a közös ministerium által vezetendő, mert az elfoglalás és a közigazgatás a törvényjavaslat 1. §-ában idézett törvények által közöseknek ismert ügyek vezetése folytán előállott oly, az egész monarchiát illető feladat, melynek végleges alakot adni ma nem lehet.

De midőn e törvényjavaslat ezt elismeri, egyúttal utasítja a két kormányt befolyásának felelősség mellett gyakorlására, és ily módon biztosítja a két törvényhozásnak ellenőrzési jogát, indirecte a közigazgatás mindennapi teendőire nézve, és a mindennapi közigazgatás költségeire nézve is.

Kimondja ezenfelül azt az elvet, hogy ezen kiadásoknak a két tartomány jövedelmeiből kell fedeztetniök; a mindennapi szükségén túl menő, állandó befektetést célzó intézkedéseket illetőleg pedig kimondja, hogy azok miatt a monarchia két állama, az illetékes törvényhozásoknak, törvényben kifejezendő hozzájárulása nélkül nem lesz terhelhető.

A 4. §-ban továbbá biztosítja a törvényhozások befolyását azon ügyek szabályozására nézve, melyek a monarchia két államának pénzügyeire és államgazdasági viszonyaira befolyást gyakorolhatnak.

A törvényhozások hozzájárulásától tétetik függővé végre minden változás, mely ezen tartományoknak az osztrák-magyar monarchiához való viszonyában célba vétetnék.

Október 8-án fogadtak el egy indítványt, amely létrehozott egy 15 tagú bizottságot, a törvényjavaslat előzetes tárgyalására. 10-én megválasztották a bizottság tagjait. A bizottság általánosságban elfogadta a javaslatot, az 1. § 3. sorába a „felhatalmaztatik” szó után felvetelre ajánlotta az „utasítatik” szót is. Ezzel a kiegészítéssel a bizottság a javaslatot a részletes tárgyalás alapjául és elfogadásra ajánlotta. A Ház a javaslatot az osztályok mellőzésével tűzte napirendre – Tisza indoklása szerint az idő előrehaladta miatt.

Pulay Kornél bizottsági előadó kifejtette, hogy a javaslat a Berlini Szerződést becikkelyező törvény folyamánya, mivel a tartományoknak szükségük van közigazgatásra. A szultán formális hatalma fennáll, de a tényleges hatalmat a Monarchia gyakorolja. „Alig hiszem, hogy kedvező megítélésre találna bármely oldalról, bárhonnán hoztaték javaslatba azon vélemény, hogy ezen elfoglalt tartományok kormányzása egyik vagy másik kormányra bízzék”. Ezért a legmegfelelőbb, ha a kormányzást és igazgatást a közös minisztériumra bízzuk, a két állam kormánya és törvényhozása befolyásának fenntartása mellett. Bosznia-Hercegovinára igazgatása ideiglenes, így az nem érinti a dualista rendszert.

Az ellenzék hevesen vitatta a törvényjavaslatot, mivel az a legfontosabb kérdésekre nem tartalmazta a választ. Be lehet-e illeszteni Bosznia-Hercegovinát a dualista rendszerbe? Közös ügy-e, vagy sem? Ha igen, milyen jogszabály, milyen pontja alapján és melyik közös ügy keretében illeszthető? Ki irányítsa a tartományok közigazgatását? Ha a közös minisztérium, akkor milyen törvény alapján és milyen hatáskörrel? Meddig terjed a két kormány hatásköre? Milyen lehetőség van arra, hogy a magyar érdekeket képviselni lehessen Bosznia-Hercegovinában? Az ellenzék szerint ezekre a kérdésekre a törvényjavaslat nem adott választ.

Az 1867. évi XII. törvény alapján Bosznia-Hercegovina nem minősül közös ügynek. A törvény világosan és taxatív tartalmazza a közös ügyeket, tehát csak az számít annak, amit a törvény annak nyilvánít. „Mármost t. ház, ha egyszer felállítatik azon elmélet, hogy a törvényben lefektetett indokok alapján, a törvényben világosan meg nem nevezett ügy, a nélkül, hogy a két állam törvénye által pótlólag közösnek nyilvánítottassék,

igénybe vehető, mint törvényes jogkör a közös kormány által: akkor alkotmányunk jogi biztosítéka le van rombolva, mert senki önök közül meg nem mondhatja, hogy mily beláthatatlan sora a közös ügyeknek fog abból a törvényből következni, melyről Deák Ferencz az 1867. márczius 28-iki ülésben kimondta, a melyről az 1867-iki országgyűlés tagjai kivétel nélkül azt tartották, hogy kimerítőleg és kizárólag határozták meg a közösügyeket”. Éber Nándor szerint, ha a közös ügyek taxatívve vannak felsorolva, mit jelent az 1867. évi XII. törvény 43. § -ban lévő „egyéb” kifejezés? Pulszky Ágost szerint ez az előző 2 § -ra vonatkozik, vagyis, hogy az ott leírt eljárást kell követni a hadügyi kérdésekre vonatkozóan is. A törvény nem ad rá lehetőséget, hogy a közös minisztérium irányítsa Bosznia-Hercegovinát, mert a törvény pontosan és kimerítően felsorolta a közös minisztérium hatáskörébe tartozó ügyeket. Nincs rá semmilyen alkotmányos szabály, hogy kinek kellene Bosznia-Hercegovina közigazgatását irányítani. A kiegyezési törvény 12. §-a szerint a közös kormány lényege, hogy „tartományt ne kormányozzon, ne kezeljen más hatalmat, mint azt, mit a fennálló és felelős két parlamentáris kormánytól kap”. A közös kormány hatáskörének tágitása „akár analogia, akár létrejöttök alapján szolgáló indokok alapján, úgy kell tekintenünk, mint alkotmányunk egyik biztosítékának egyenes megtámadását.

Maga a javaslat sem mondja ki, hogy a tartományok igazgatása közös ügy lenne. Azt a kiegyezési törvény alapján minősíti annak. Ha Bosznia-Hercegovina eredendően az 1867. évi XII. törvény szerint is közös ügy lenne, akkor az egész javaslat felesleges, hiszen a kiegyezési törvény szól a közös ügyekről és azok intézési módjáról. Ha a kiegyezési törvényből ered Bosznia-Hercegovina közös ügy mivolta, akkor a törvényhozás hallgatólag elfogadná az 1867. évi XII. törvény értelmezésének azt a módját, hogy a taxatívve felsorolt közös ügyeken kívül még egyéb közös ügyeket és a közös intézmények, valamint a delegációk egyéb hatásköreit is ismeri. Egyfajta „beleértett” módon, azaz: új törvény nélkül, egyszerű interpretáció útján kibővíteni lehetne a törvény közös ügyekre, intézményekre és delegációkra vonatkozó rendelkezéseit. Ráadásul az 1867. évi XII. törvény a magyar Szent Korona országai területén hatályos, márpedig Bosznia-Hercegovina nem tartozik oda és a hatályát a törvényjavaslat sem terjeszti ki Bosznia-Hercegovinára. A javaslat „meghamisítja alkotmányunkat, alapja fictio, tartalma valótlanság” – mondta Mandel Pál.

Vagyis a törvényjavaslat gyakorlatilag módosította az 1867. évi XII. törvényt. Ezt persze a törvényjavaslat expressis verbis nem mondta ki. Egy új közös ügyet kreál, amellyel módosítja a dualista berendezkedést. Az osztrák kiegyezési törvényre való hivatkozás –1.§: „A ministerium a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvények (1867:XII. t. cz. és Ausztriát illetőleg 1867. december 21-iki R. G. Bl. 146. szám alatti törvény) értelmében felhatalmaztatik, hogy Bosznia és Hercegovina ideiglenes közigazgatásába alkotmányos felelős-

ség mellett befolyjon.” – jogi nonszensz, hiszen a magyar közjognak semmilyen jogforrását nem képezi egy osztrák törvény.

Mennyire van a javaslatban a magyar kormány és Országgyűlés befolyása kifejtve? A 2. § szerint „A ministerium részt vesz mindazon tanácskozásokban, melyek ezen ideiglenes közigazgatás irányának és elveinek megállapítása, valamint vasutak építése céljából, a közös ministeriumban tartatnak.” Nincs benne a javaslatban, hogy milyen és mekkora terjedelmű a magyar befolyás. A befolyást a közigazgatás szervezetére, anyagi és eljárási szabályok alkotására kellett volna kimondani. Nem illeti meg a kormányt beleegyezési jog, vagyis a magyar kormány nem lesz képes megakadályozni a közös minisztérium magyar érdekekkel és alkotmánnyal ellentétes tevékenységét. Nem gondoskodik a javaslat a kormány információhoz jutási jogáról sem. Ez alapján nem biztosítható a magyar Országgyűlés ellenőrzési joga. A kormányt nem lehet felelősségre vonni, ha a tanácsát, javaslatát nem fogadták el. A javaslat nem szól a közös minisztérium hatásköréről sem. Vajon mindaz, ami nincs világosan a két kormány, parlament és delegáció hatáskörébe utalva, az a közös minisztériumot illeti? „Ennélfogva ezen törvényjavaslat szerint a közös ministeriumot megilleti az összes törvényhozási jog Boszniában”.

Tisza válaszában kijelentette, hogy a magyar kormány befolyása Bosznia-Hercegovina ügyeibe biztosítva van, nélküle elvi döntések nem szülehetnek. Szerinte a javaslat szövege még többet is mond, mint az 1867. évi XII. törvény 8. § -a. ott ugyanis még anynyi sincs, hogy a magyar kormányfő nélkül nem lehet tanácskozni.

Bosznia-Hercegovina közigazgatásának költségeit csak a törvényhozás állapíthatja meg. A delegációk hatáskörének kiterjesztése lenne, ha a Bosznia-Hercegovinát illető költségeket a delegációk elé utalnák, és ők szavaznák meg. Fennáll a veszély, hogy a delegációk olyan tág hatáskört kapnak, amelynek következtében Bosznia-Hercegovina kapcsán parlamentként fognak működni, amiből egy összbirodalmi törvényhozás nőhet ki. Az 1867. évi XII. törvény 17. § -a értelmében kizárt, hogy a törvényben felsorolt költségeken kívül bármi más költséget a delegációk elé utaljanak. „E bizottságok hatásköréhez csak azon tárgyak tartozhatnak, melyek a jelen határozatban (vagyis a kiegyezési törvényben) mint közösek határozottan a bizottságokhoz vannak utasítva. Ezeket túl a bizottságok intézkedéseiben nem terjeszkedhetnek”. Elfogadhatatlan a javaslat az 1867. évi XII. törvény 32. és 40. §§-i szerint is: olyan költségeket akar a delegációk hatáskörébe juttatni, amelyeket a 40. § határozottan tilt, amikor kimondja, hogy a közös költségvetés egyedül arra terjedhet ki, ami a törvény szerint közös ügyet alkot. „Tehát oly költségvetés fölött a delegáció nem tanácskozhatik, mely ezen törvényben kijelölve nincsen”. Hogyan fog megoszlan a rendkívüli költségek aránya? Melyek lesznek a delegációk, és melyek a két törvényhozás hatáskörében?

A kormánypárt szerint a javaslat csak annyit hagy a delegációk hatáskörében, amennyi feltétlenül szükséges, a nagyobb beruházások költségei a törvényhozáshoz tartoznak. A költségekre nézve a már meglévő törvények az irányadók, a beruházások arányának meghatározása lehetetlen, mert azok természete eltérő lehet és nem biztos, hogy minden egyes beruházás Bosznia-Hercegovina érdekében fog történni, hanem a Monarchia bármely államának érdekében is. A javaslat 3. §-a alapján a rendkívüli költségeket igénylő beruházások a magyar Országgyűlés hozzájárulása nélkül nem fogantathatók. Az anyagi kérdésekben tehát a delegációk és a parlamentek erős ellenőrző hatalma fennmarad. Igaz, mondta Jókai Mór, a javaslat nem fejt ki határozottan, hogy a közös kormány a Bosznia-Hercegovinára vonatkozó költségeket a delegációk elé fogja terjeszteni.

Az ellenzék nem állt elő egységes javaslattal Bosznia-Hercegovina további sorsát illetően. Molnár Aladár szerint, a nemzetközi szerződések végrehajtása a két állam kormányára és törvényhozására tartozik. Az, hogy a *Monarchia* milyen eszközökkel, milyen intézmények által hajtja végre az adminisztráció megszervezését inkább belügy, és nem ered a *pragmatica sancti*ókból sem. Bosznia-Hercegovináról a két kormánynak kellene tárgyalni, és az adminisztrációról határozott idejű szerződésben megállapodni.

Amit Molnár a Monarchia belügyének tekintett, az közjogilag bizonytalan meghatározás, a magyar közjog nem ismert ilyen fogalmat. Ha Ausztria és Magyarország szerződést kötött volna Bosznia-Hercegovináról, semmi sem akadályozta volna meg a magyar és osztrák kormányt, hogy olyan szerződést kössenek, amelyben a közigazgatást a közös kormányra bízzák. Ehhez Tisza a parlamenti többség hozzájárulását is meg tudta volna szerezni. Simonyi Ernő úgy vélte célszerű lenne egy „bennszülött felelős ministerium” felállítása, amelyet „a nemzet maga vonhat felelősségre, s a mely a nemzetből magából származik”. Majd kijelentette, hogy a legjobb megoldásnak az eredeti állapot visszaállítását tartaná. Tisza elutasította a bosnyák kormány gondolatát: létrejönne egy harmadik tényező a közjogi struktúrában, ami erősítené a trialista tendenciákat, és kiindulópontja lehetne a Monarchia átalakítási szándékának. A tartományok visszaadása bonyodalmakhoz vezetne a Monarchia és az európai hatalmak között. Berliini Szerződés Ausztriát és Magyarországot hatalmazta fel Bosznia-Hercegovina igazgatására, tehát kizárta egy bosnyák kormány megalakítását és a tartományok visszaadását. Ha feltesszük, hogy Magyarország iránt elenséges érzület tapasztalható, mi lenne helyesebb: egy bosnyák kormány vagy a közös kormány magyar befolyás mellett? Pulay Kornél szerint Simonyi javaslata teljesen ellentétes a kiegyezéssel. Bírálta az ellenzék, hogy semmilyen megvalósítható ötlettel nem álltak elő. Jókai Mór szerint a bosnyák kormány ötlete teljesen abszurd, hiszen Bosznia-Hercegovinában nincs jog, nincsenek alkotmányos szokások, nemzetiségi viszályok viszont igen. A tartományok visszaadása pedig csak za-

var és káoszt teremtene, ami veszélyeztetné a Monarchia biztonságát. Szilágyi Dezső javasolta, Bosznia-Hercegovina legyen „a monarchia keretén kívül tartandó és a két államnak közvetlenül alárendelt és a két államtól függésben levő” tartomány. A közigazgatás és a költségek felett a parlamentek gyakoroljanak ellenőrzést. Attól tartott a közös minisztérium abszolút hatalmat fog a tartományokban gyakorolni. Sem a delegációk, sem a törvényhozások nem lesznek képesek ellenőrzést gyakorolni a közös kormányzat felett. Előbb –utóbb egy központi kormány jönne létre, amely a másik kettő fölé nőne. Hódossy Imre területi felosztást, vagy a parlamentek által meghatározott szabályok szerinti közös kormányzót javasolt. Éles Henrik szerint ennek semmi értelme, mivel van már egy közös szerv, minek kellene egy újat létrehozni? Célszerű a meglévőt megbízni az igazgatási teendők ellátásával. Máriássy Sándor elutasította a tartományok felosztását, mert a parlamentek képtelenek lennének a megosztott területeket közvetlenül ellenőrizni.

Az ellenzék álláspontját Polit Mihály szavaival lehetne összefoglalni: „Bizonyos az, t. ház, hogy ezen törvényjavaslat a monarchia két államának keretébe be nem illeszthető, akárhogy is forgatjuk a dolgot, a két parlamentben, a delegációkkal ezen törvényjavaslatot, a formulázást, a mintát a bosnyák ügy elintézésére nem fogunk találni”.

Kormánypárti képviselők elismerték, hogy a törvényjavaslat nem rendezi, nem szervezi Bosznia-Hercegovina adminisztrációját, nem is oldja meg közjogi állását a Monarchiával szemben, csak *modus vivendi*t teremt a magyar alkotmányos rendszer keretei között. A Monarchia olyan helyzetbe került, hogy Bosznia-Hercegovina „nem fér meg (a Monarchia) alkotmányos keretében” hanem, mint Mohamed koporsója, a levegőben függ. Elismerték, hogy a közös kormány hatalma Bosznia-Hercegovinában szinte abszolút, de pont ezért van szükség a törvényre. A tartományokat olyan szervek kormányozzák, amelyeket eredetileg nem erre a célra hoztak létre, „és hogy a törvényhozások által ezen kormányzat irányában gyakorlandó ellenőrzés csak igen közvetett”. A javaslat az anomáliákat nem szüntetné meg, csak enyhíti. Ha a kiegyezési törvényt úgy fogjuk fel, mintha célzatosan hagyta volna ki a gondoskodást az ilyen esetekre, akkor azt feltételeznénk, hogy a kiegyezés alkotói szándékosan képtelenné akarták tenni a Monarchiát külügyi akciókra.

Tisza és a kormánypárt Bosznia-Hercegovina közigazgatását a közös kormány hatáskörébe tartozónak tekintette. Mivel a tartományok nem képezik sem Ausztria, sem Magyarország integráns részét, ezért nem esnek az 1867. évi XII. törvény azon rendelkezésének hatálya alá, miszerint a közös kormány egyik állam belügyeibe sem avatkozhat. A kiegyezési törvény 27. §-a szerint Bosznia-Hercegovina kormányzása a közös minisztérium hatásköre. Vagyis azokban az ügyekben, amelyek „valósággal közösek” és nem tartoznak egyik állam külön kormányzata alá, a közös minisztérium hatáskörébe tartoznak. Miért sértené a dualizmust, ha a

tartományokat a közös kormány igazgatná? A dualizmus a magyar állam alkotmányos önállóságát és a Monarchia biztonságát hozza egyensúlyba. A dualizmus megsértése e két dolog sérelmét jelenti. Ha a közös minisztérium igazgatná Bosznia-Hercegovinát, azzal egyik elem sem sérülne. Az 1867. évi XII. törvény megsértése nélkül, miszerint a két államot közösen érdeklő dolgok közös egyetértéssel intézendők, csak a közös minisztériumra lehet Bosznia-Hercegovina igazgatását bízni.

Bosznia-Hercegovina igazgatása tehát beleilleszthető a kiegyezés kereteibe, bár nem a kiegyezési törvényből folyik, hanem a két törvényhozás speciális intézkedése révén, a kiegyezési törvény szellemében rendelik a közös ügyek közé. Azaz, közös ügyé kell tenni. Közösen foglaltuk el, közösen vállalkoztunk rá, hogy az adminisztrációt berendezzük, közösen viseltük a költségeket. *„A birodalom érdekében történt az occupatio és ha igazságosak akarunk lenni, a birodalom érdekében kell gyakoroltatni a közigazgatásnak is”*. Az 1867. évi XII. törvény 52. §-a alapján Bosznia-Hercegovina igazgatása de facto közös ügy. Csak akkor rontanánk le a kiegyezési törvényt, ha olyan ügyet tennénk közössé, amelyet a kiegyezési törvény önállónak ismert el. Az 1867. évi XII. törvény azonban nem minősítette Bosznia-Hercegovinát magyar belügynek. Akkor rontanánk le a kiegyezési törvényt, *„ha abból a jogkörből vennénk ki valamit, a mi jelenleg Magyarországot önállóságánál fogva illeti, és ebből csinálnánk közösügyet”*. De Bosznia-Hercegovina igazgatása Magyarországnak sem önkormányzati, sem közjogi önállósága körébe nem tartozott. Így semmit sem áldozunk Magyarország önállóságából. Nyugodtan meg lehet változtatni a kiegyezési törvényt, mert *„a törvényeket nem a theoria, hanem a gyakorlat szüli, és fennállásukat nem merev doctrinák, hanem az élet exigenciái szabályozzák”*. Éles Henrik szerint határozottan ki kell nyilvánítani a javaslatban, hogy az adminisztrációt a közös kormány intézze, mivel *„e részben a közös ügyekre fennálló törvények kellő tájékoztatást nem nyújtanak”*.

Bauszern Guidó világosan és egyértelműen leszögezte a beszéde elején, hogy álláspontja eltér a kormány, a kormánypárt és a törvényjavaslat indokolásában szereplő nézetektől. Kiemeli, hogy az 1867. évi XII. törvény nem gondolt *„a monarchia új területi részei közigazgatásának eshetőségére”*, ezért erről új törvényt kell hozni. Nyíltan az annexió *„előstádiumának”* vélte az okkupációt és azonnali beruházásokat javasolt. Az 1867. évi XII. törvény 2., 8., és 9. §§-i alapján Bosznia-Hercegovina közigazgatása közös ügy, mert *„a közös biztosság közös és együttes védelmének és fenntartásának egyik eszközét”* képezi. Bosznia-Hercegovina igazgatása tehát *„a fennálló törvények értelmében közös ügynek tekintetik”*. Jókai Mór úgy vélte, a dolog természetéből fakad Bosznia-Hercegovina igazgatásának közös ügy jellege. Szilágyi Dezső szerint Bosznia-Hercegovina közös megszállásából nem következik, hogy a tartományokat a közös kormány irányítsa. *„Mert téves és hamis az az állítás, hogy a közös védelem eszközéül*

szolgálható minden rendszabály a közös organumok jogkörébe tartozik”. Vannak olyan védelmi eszközök, amelyek a két állam hatáskörébe tartoznak, így az újoncok megajánlása, a katonaság elhelyezése, a közlekedési vonalak.

A javaslatot 188 igen, 169 nem ellenében 85 távollévő szavazat mellett általánosságban, a részletes vita alapjául elfogadták.

Már a részletes vita elején a javaslat 1. §-a kapcsán Éles Henrik kormánypárti képviselő módosítást kívánt eszközölni. Az 1. § ugyanis hivatkozik a kiegyezési törvényre, hogy onnan fakad Bosznia-Hercegovina igazgatása, mint közös ügy. Ha így van, akkor felesleges a törvény, mert a kiegyezési törvény is tartalmazza a közös ügyeket... viszont ha Bosznia-Hercegovina nem minősül közös ügynek, akkor a javaslat feleslegesen hivatkozik az 1867. évi XII. törvényre.

Az 1867. évi 52. § alapján megengedhető, és a valós helyzet miatt szükséges, hogy Bosznia-Hercegovina igazgatását közös ügyé tegyék. Ezt azonban a javaslat szövegében ipso iure kell kimondani: *„Bosznia és Hercegovinának ideiglenes közigazgatása a monarchiának közös ügyei közé felvételük és a jelen törvényben foglalt módosításokkal az 1867. XII. t. cz. rendelkezései szerint intézendő”*.

Dárday Sándor sem az eredeti, sem az Éles-féle módosított szöveget nem fogadta el. Nincs benne a szövegben, melyik szerv vezesse Bosznia-Hercegovina igazgatását, hogyan fog érvényesülni a kormány befolyása? Javaslat az 1. § szövegére: *„Bosznia és Hercegovina ideiglenes közigazgatására a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvények értelmében felhatalmaztatik a közös ministerium, mely ezen ügyek vezetésére nézve a monarchia mindkét felének ministeriumával egyetértve, alkotmányos felelősséggel tartozik”*. Azaz, a közös kormány megbízást kapna Bosznia-Hercegovina közigazgatásának ellátására. Tisza indítványozta, hogy a módosító javaslatokat utalják a Bosznia-Hercegovina ideiglenes közigazgatását tárgyaló bizottság elé, mivel ő nem fogadja el Éles javaslatát. Javaslatát 161: 147 arányban elfogadták. A 2–5. §§ változatlan tartalommal lettek elfogadva.

A 6. §-hoz Molnár Aladár hozzáfűzte: az 1867. évi törvény 52. §-a alapján nem lehet közös ügyet csinálni Bosznia-Hercegovinából, mert az 52. § a közös érdekű ügyekre vonatkozik. Közös minisztérium hatáskörébe csak a *pragmatica sancti*ókból folyó ügyeket lehet utalni, Bosznia-Hercegovina igazgatása pedig nem ered onnan. A tartományok ügye közös érdekű ügy, amelyet közös egyetértéssel, tárgyalásos úton kell intézni. Javasolta, kapcsolják a 6. §-hoz, *„és az 1882. december 31-ig marad érvényben”*. Ezzel lenne kifejezve az ideiglenesség. Tisza szerint *„a törvény ideiglenessége magában az occupatio természetében rejlik”*, ezért elutasította a módosító indítványt, amit a képviselőház is követett 159: 147 arányban.

A következő ülésnapon terjesztette elő Pulay Kornél a bizottság előadója a bizottság jelentését. A bizottság *„Éles Henrik képviselő úr által benyújtott módosítvány-*

hoz nem járulhatott, miután ezen módosítvánnyal a törvényjavaslat bizonyos állandósítási jelleget nyerne, mely ezen ideiglenes intézkedéseket tartalmazó s már részben elfogadott törvényjavaslatba be nem illeszhető.

Dárday Sándor képviselő úr módosítványának azon része, mely szerint az I. §-ban kifejeztessék, hogy Bosznia és Hercegovina közigazgatása, a közös ministerium által vezetessék, a törvényjavaslat irányzatával nem ellenkezően – habár nem is a benyújtott szerkezetben – a bizottság által elfogadhatónak találtatott.

Továbbá a bizottság az I. §-ból az '1867: XII. t. cz. és Ausztriát illetőleg 1867. december 21 –iki R. G. Bl. 146. szám alatti' törvényre hivatkozást kihagyandónak, úgy 'a törvények értelmében' helyett 'szellemében' felvételét szükségesnek találta.

Mert ezen kihagyás által mellőztetik azon nehézség, hogy nem magyar törvényre történik hivatkozás.

És mert ezen kihagyás és 'szellemében' szó felvétele tüzetesebben fejezi ki a törvényjavaslat azon intencióját, mely szerint ezen törvény a kiegyezési törvények szellemében a közös ministerium részére felhatalmazást foglal magában.

Mindezek figyelembevételével mellett a bizottsághoz utasított szakasz következőleg szövegeztetett: I. § A ministerium a monarchia közös ügyeire nézve fennálló törvényeink szellemében felhatalmaztatik, illetőleg utasítatik, hogy Bosznia és Hercegovinának a közös ministerium által vezetendő ideiglenes közigazgatásába alkotmányos felelősség mellett befolyjon.

A módosításról Szilágyi Dezső kifejtette: az új szöveg összemos két ellentétes felfogást. Az egyik szerint a kiegyezési törvényből ered a tartományok közös ügy jellege, a másik szerint ezt új törvényben kell kimondani. Az új szöveg e két felfogást igyekszik összehozni, ráadásul ezt nyíltan nem mondja ki. A közös minisztérium csak mellékesen lett megnevezve, mint az igazgatás vezetője. Holott ez nem magától értetődő, ez nem ered a kiegyezési törvényből, hanem a jelen javaslat hatalmazza fel a közös minisztériumot. Ezt ki kellene hangsúlyozni. A „törvények szellemében” kevesebbet mond, mint a „törvények értelmében”, sőt tulajdonképpen nincs is értelme. Az indoklás és a javaslat szövege pedig ellentétes egymással. A szöveg szerint a magyar kormány lett felhatalmazva a kiegyezési törvények szellemében, a törvény indoklásában viszont a közös minisztérium lett felhatalmazva a törvényhozás által. A javaslatnak inkább a Berlińi Szerződést becikelyező törvényre kellett volna hivatkozni, „mert az északi sark nincs oly távol a déli sarktól, mint ezen törvényjavaslat szelleme az 1867: XII. t.-cz. szellemétől”. Ez a javaslat „a közös ministerium hatáskörébe az absolutismus elvét akarja behozni”, kijátssza és megkerüli a kiegyezési törvényt. Azon az elven alapul, hogy minden közös ügygye tehető, amit célszerűnek tart azzá nyilvánítani.

A javaslatot harmadszori olvasatban elfogadták, majd ezután átkerült a Főrendház elé, ahol Szögyény László a Főrendház elnöke a hármass állandó bizottsághoz utasította.

Csak 1880. február 7-én nyújtotta be gróf Cziráky János a bizottság jelentését. „A bizottság tárgyalás alá vette a kérdéses törvényjavaslatot s miután a 2. §-ban a ministerium részére fenntartott döntő befolyásban alkotmányos biztosítékot talál arra nézve, hogy hazánk közjogi, politikai, közgazdasági és pénzügyi érdekei megóvassanak és érvényesíttessenek, azt annál, s a ministeri indokolásban felhozottaknál fogva a nagyméltóságú főrendi háznak változatlan elfogadásra tiszteletteljesen ajánlja.”

Gróf Schmeidegg János kifejtette, mivel „az 1867. kiegyezési törvényeink ily előre nem látott esetről nem gondoskodtak, ezen tartományok közigazgatása, mint kivételes eset, kivételes módon lenne eszközzendő”. Bosznia-Hercegovina igazgatása minden kétségen felül a közös minisztériumot illeti a kiegyezési törvény alapján. Szerinte nem is kellett volna benyújtani a törvényjavaslatot. Ez a kormány habozását, bizonytalanságát mutatja. Hiányolta a törvény hatályának és érvényességének időbeli meghatározását. A javaslat jelentősen kitérítaná a delegációk hatáskörét, Bosznia-Hercegovina belügyeinek vezetését látnák el ez a centralizált parlament felé mutat. Ezért ki kellett volna hagyni a delegációkat és a közös minisztérium felett közvetlen parlamenti felügyeletet kellett volna kimondani. Ezzel szemben gróf Cziráky János kijelentette, a parlamentek bevonása célszerűtlen, mivel viták és súrlódások keletkeznének, ami a hatékony adminisztrációt gátolná.

Oldják meg bármilyen módon Bosznia-Hercegovina igazgatását, az módosítani fogja az 1867. évi XII. törvényt. Ezért a javaslatot nem fogadta el. Felvetődik a kérdés, ha Bosznia-Hercegovina kapcsán lehetséges lenne a közös minisztérium parlamentek által történő közvetlen ellenőrzése, akkor a közös ügyek tekintetében miért ne lehetne. Schmeidegg álláspontja tulajdonképpen magát a delegáció intézményét tette kérdésessé.

Samassa József szerint a kiegyezési törvény célja „megóvni e nemzetnek individuális önállását és ez által megóvni e nemzetet az örökös tartományokkal egy államtestté való összeolvadástól”. Ezért a javaslat I. §-ban szereplő „az 1867. évi XII. törvény szellemében” kifejezés éppúgy téves, mint az „értelmében” kifejezés. A közös ügyek a *pragmatica sancti*óból erednek. Amelyek nem onnan, azok közösen kezelendők, közös kérdések, ezeket szabad nemzetek közti alku útján kell szabályozni. Az 1867. évi XII. törvény szellemében azok az ügyek tartoznak a közös kormány hatáskörébe, amelyeket a törvény határozottan oda rendelt. „Lehet-e oly ügyeket, a melyek ezen törvények helyes felfogásánál és intenciójánál fogva a monarchia két államának tartattak fenn, ezeknek jogköréből kivonni, hogy azok a közös kormányra bízassanak?” Mivel Bosznia-Hercegovina igazgatása nem a *pragmatica sancti*óból fakad és természeténél fogva nem kíván együttes elintézését, ezért nem a közös kormány hatáskörébe tartozik. A javaslat fenyegeti a dualizmust, utat nyit felbomlásához és a delegációk hatáskörének bővítésével a birodalmi központosítást segíti elő.

Tisza zárszavában kijelentette, hogy a paritás miatt

nem lehet Bosznia-Hercegovinát Ausztriához, vagy Magyarországhoz csatolni. Ha sem a külön kormányzatra, sem a delegációkra nem lehet Bosznia-Hercegovinát bízni, ez azt jelentené, hogy a dualista szerkezet miatt nem vagyunk képesek külpolitikai akcióra. „Bosznia és Hercegovina occupációja és adminisztrációja a közös külügyi –és az események folytán előállott közös hadügyi akciónak eredménye és mindaddig, míg az occupatio a berlini szerződés alapján áll, és az adminisztratio azon szerződés alapján történik, nem lehet sem egyik, sem másik államnak, sem az osztrák monarchiának tisztán és kizárólag belügyéül tekinteni; hanem az létezik ma, mint a közös külügyi -és hadügyi

akciónak következménye és esetleg a monarchia leendő akciónak talán a Balkán félszigeten egyik bázisa”. A kiegyezési törvény nem szól a közös külügyi és hadügyi akciók következtében beállott változások rendezési módjáról, de egy közös akció eredménye nem lehet egyik állam számára sem belügy.

A Főrendiház a javaslatot elfogadta, majd az elfogadott törvényjavaslatot kihirdették. Az 1880. évi VI. törvény határozta meg Bosznia-Hercegovina jogállását a Monarchia fennállásáig, mivel a törvényt 1908-ban Bosznia-Hercegovina „annektálásakor” sem helyezték hatályon kívül. A törvénnyel gyakorlatilag megtörtént a kiegyezési törvény módosítása.

A Finkey család neve Magyarország észak-keleti régiójában, különösen a Tiszán inneni református közösség történetében nem ismeretlen. A család a XVIII-XIX. század során számos nagyműveltségű lelképásztort, tanárt adott a magyar kultúrának. Ezek közül is kiemelkedik Finkey Ferenc, a büntetőjog országosan elismert nevű professzora, akadémikus, a későbbi koronaügyész.

Az életrajzi adatokból egy kivételesen nagy ívű életpálya bontakozik ki előttünk. Finkey Ferenc, Finkey Pálnak a sárospataki gimnázium tanárának fia, 1870. január 30-án született Sárospatakon. Gimnáziumi és jogi tanulmányait Patakon végezte, a jogakadémia utolsó félévének kivételével, melyet a Kolozsvári Egyetemen hallgatott, ahol letette a jogtudományi szigorlatokat. 23 éves korában lett a Sárospataki Jog- és Allamtudományi Akadémia előbb helyettes tanára, majd az 1894. évi őszi egyházkerületi közgyűlés rendes jogtanárrá választotta a büntetőjogi tanszékre. 1896-ban Kolozsvárott megszerezte az egyetemi magántanári képesítést és Budapesten az ügyvédi oklevelet.

A jogakadémián oktatással és a büntető-jogtudomány alkotó művelésével eltöltött csaknem két évtizede után Finkey Ferenc életének egyik legjelentősebb fordulata következett be. Tudományos munkásságának elismeréséül 1912-ben az ország akkori második tudományegyeteme, a Kolozsvári Egyetem meghívta az újonnan felállított büntető eljárásjogi tanszékre egyetemi tanár minőségben. Három évi működése után a kultuszminiszter felkérésére átvette az akkor alapított pozsonyi egyetem büntetőjogi tanszékének vezetését. Rövidesen a jogi fakultás dékánja, majd a bölcsészeti és az orvostudományi kar megszervezése után az egyetem rektora.

Az első világháború után bekövetkezett békekötés, az ország területének megcsonkítása derékba törte a magyar alapítású pozsonyi egyetemet. 1921 őszén a pozsonyi egyetem Pécsre költözött, de ott, úgy látszik Finkey számára nem volt hely. Őt 1921-ben a Szegedre költözött kolozsvári egyetem jogutódja meghívta a büntető eljárásjogi tanszékre. Miután Szegeden nem

Horváth Tibor:

ELŐADÁS

Finkey Ferenc emlékére*

tudott lakást kapni, két évi működés után, 30 évi jogtanári pályáját befejezve, elfogadta a Kúria – az akkori Legfelsőbb Bíróság – mellett működő koronaügyész által felkínált koronaügyészi-helyettes állást. Hét évi működés után kúriai tanács elnökké – bírónak –, majd újabb négy év után, 1935-ben koronaügyésszé nevezték ki. Ebben a minőségben az országgyűlés felsőházának tagja lett. 70. életévének betöltésével nyugdíjazását kérte és 1940. február 28-án, 47 évi közszolgálatát befejezve nyugalomba vonult. 1945. áprilisában – budapesti lakásának megsemmisülése folytán – feleségével együtt visszaköltözött Sárospatakra, ahol 1949-ben hunyt el.

Finkey Ferencet a Magyar Tudományos Akadémia még mint sárospataki jogtanárt 1908-ban levelező, majd 1929-ben rendes, 1938-ban pedig tiszteleti tagjává választotta, a Szegedi Egyetem 1940-ben díszdoktori oklevéllel tüntette ki.¹

E gazdag élet teljességének méltatása meghaladja e szűkre szabott előadás kereteit. Személyéről önéletrajzi írásai, Ködöböcz József nemrég megjelent kötete, barátainak és rokonainak visszaemlékezései rajzolnak képet.² Arra illetéktelennek érzem magam, hogy gyakorló jogász tevékenységét – elsősorban koronaügyészi tevékenységét – akárcsak vázlatosan is méltassam. Annál inkább indokoltnak és helyénvalónak tartom ez alkalommal Finkey Ferenc, a jogtudós alakjának és tudományos munkásságának felidézését.

Finkey Ferenc alakja és életpályája, elsősorban tudományos munkái, már fiatal jogász koromban megragadta képzeletemet. Sokat tűnődtem azon, mi volt ennek a kivételes, nagyívű életpályának a mozgatóru-